IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

FUQAROLARNING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ VA ERKINLIKLARIGA QARSHI JINOYATLARNING AHAMIYATI VA O'ZIGA XOS JIHATLARI

Borotov Alisher Xomidovich

yuridik fanlar falsafa doktori, Farg'ona Davlat Universiteti

Burxonov Asadbek Bahromjon o'g'li

yurisprudensiya yo'nalishi 4-kurs talabasi, Farg'ona Davlat Universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi yo'naltirilgan jinoyatlarning huquqiy tabiati, ularning jamiyat va davlat uchun tug'dirishi mumkin bo'lgan xavfli oqibatlari tahlil qilinadi. Bunday jinoyatlarning asosiy o'ziga xos jihatlari – ularning konstitutsiyaviy tuzumga, saylov huquqiga, vijdon erkinligiga, shaxs daxlsizligiga, mulk huquqiga va boshqa asosiy huquqlarga tajovuz qilish shaklida namoyon bo'ladi. Maqolada ushbu jinoyatlarni jinoyat-huquqiy baholashda konstitutsiyaviy normalarning bevosita ta'siri, shuningdek, ularning boshqa huquqbuzarlik turlaridan (ma'muriy yoki intizomiy) farqlovchi belgilari ochib berilgan. Shuningdek, konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarga qarshi jinoyatlarning oldini olish, ularning profilaktikasi va samarali javobgarlik choralarini qo'llash masalalari yoritilgan. Bundan tashqari ushbu jinoyatlarning jamiyatdagi demokratik qadriyatlar va huquqiy davlat barqarorligiga tahdid soluvchi omil sifatidagi salbiy ahamiyati ta'kidlangan.

Kalit so'zla*r* : inson huquqlari, deklaratsiya, konstitutsiyaviy huquq, huquqlarni cheklash, shaxsiy sir, demokratik davlat, teng huquqlilik.

ЗНАЧЕНИЕ И ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН

Аннотация: В данной статье анализируется правовая природа преступлений против конституционных прав и свобод граждан, опасные последствия, которые они могут иметь для общества и государства. Основные специфические особенности таких преступлений – это их посягательство на конституционную систему, право голоса, свободу совести, личную неприкосновенность, права собственности и другие основные права. В статье раскрывается прямое влияние конституционных норм на уголовно-правовую оценку этих преступлений, а также их отличительные черты от других видов правонарушений (административных или дисциплинарных). Рассматриваются также вопросы предотвращения преступлений против конституционных прав и свобод, их предотвращения и применения эффективных мер ответственности. Кроме того, подчеркивается негативное значение этих преступлений как фактора, угрожающего демократическим ценностям и стабильности верховенства права в обществе.

Ключевые слова: права человека, декларация, конституционное право, ограничение прав, личная неприкосновенность, демократическое государство, равенство.

SIGNIFICANCE AND CHARACTERISTICS OF CRIMES AGAINST THE CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF CITIZENS

Annotation: This article analyzes the legal nature of crimes against the constitutional rights and freedoms of citizens, the dangerous consequences they can have for society and the state. The main specific features of such crimes are their encroachment on the constitutional system, the right to vote, freedom of conscience, personal integrity, property rights and other fundamental rights. The article reveals the direct influence of constitutional norms on the criminal-legal assessment of these crimes, as well as their distinguishing features from other types of offenses (administrative or disciplinary). It also covers the issues of preventing crimes against constitutional rights and freedoms, their prevention and the application of effective liability measures. In addition, the negative significance of these crimes as a factor threatening democratic values and the stability of the rule of law in society is emphasized.

Keywords: human rights, declaration, constitutional law, restriction of rights, personal privacy, democratic state, equality.

Kirish

Bugungi kunda inson huquq va erkinliklarini ta’minlash hamda ularni ishonchli himoya qilish demokratik huquqiy davlat qurishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari jarayonida fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Chunki insonning sha’ni, qadr-qimmati, erkinligi va qonuniy manfaatlarini ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi qaratilgan jinoyatlar jamiyat va davlat manfaatlariga jiddiy zarar yetkazadi. Bunday jinoyatlar natijasida fuqarolarning teng huquqliligi buzilishi, shaxsiy hayot daxlsizligiga tajovuz qilinishi, mehnat qilish, saylash va saylanish, vijdon erkinligi kabi muhim konstitutsiyaviy huquqlarning cheklanishi kuzatiladi. Shu sababli ushbu turdagi jinoyatlarning yuridik tabiatini chuqur o‘rganish, ularni to‘g‘ri kvalifikatsiya qilish hamda oldini olish masalalarini tadqiq etish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, globallashuv, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi natijasida fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlariga qarshi qaratilgan yangi turdagi tajovuzlar paydo bo‘lmoqda. Bu esa amaldagi jinoyat qonunchiligini takomillashtirish, huquqni qo‘llash amaliyotini tahlil qilish va xalqaro tajribani o‘rganishni talab etadi. Mazkur holatlar “Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar tushunchasi” mavzusini dolzarb mavzulardan biri ekanligini belgilaydi.

Adabiyotlar tahlili

Hozirgi vaqtda inson huquqlari, sha’ni va qadr-qimmati oliy qadriyat sifatida qaralib, uni himoya qilish har bir davlatning asosiy vazifasi sifatida tan olinadi. Inson huquqlarining himoya qilinishi bu davlatning mustahkamligi va siyosiy rivojlanish mezonisifatida e’tirof etiladi. Inson huquqlariga qarshi jinoyatlarning xavfli ekanligini isbotlovchi yana bir sabablardan biri – bu jinoyatlar faqat bitta insonga emas, balki butun jamiyat hayotiga o‘z ta’sirini o‘tkazmay qolmaydi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham inson huquqlari, sha’ni va qadr-qimmatining himoya qilinishi mustahkamlangan bo‘lib, bu yurtimizning inson huquqlari asosida boshqariladigan demokratik davlatlardan biri ekanligini isbotlaydi.Hozirda inson huquqlarini himoya qilish bo‘yicha faqat davlatlargina emas, balki Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yunicef, Yunesko kabi xalqaro tashkilotlar faol ishtirok etib kelmoqda va inson huquqlarini himoya qilish, uni yanada yuksaltirish bo‘yicha xalqaro deklaratsiyalar qabul qilinmoqda. Masalan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assamblyasining 217 A (III) ko‘rsatmasi orqali 1948-yili 10-dekabrda qabul qilingan “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi“ barcha mamlakatlar uchun inson huquqlarini himoya qilish borasida asos bo‘lib xizmat qiladi. Bu deklaratsiyada har bir inson millati, tili, tanasining rangi, jinsi, dini, siyosiy

yoki boshqa e'tiqodlaridan, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mol-mulki, tabaqasi yoki boshqa holatidan qat'i nazar barcha huquq va erkinlikka ega bo'lishi zarurligi va asosiy huquqlari bo'lgan shaxsiy daxlsizlik va turar joyga ega bo'lish, erkin harakatlanish kabi huquqlari belgilangan. [1]Qo'shimcha tariqasida BMTning inson huquqlari bo'yicha maxsus ma'ruzachilari –boshqa davlatlardagi inson huquqlari bo'yicha vaziyatlarni o'rganish va shu haqida ma'ruzalar yuritadigan ekspertlari borligini ham aytsak arziydi.

O'zbekiston Respublikasi "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi" ni ratifikatsiya qilgan va Konstitutsiyamizni yaratishda ushbu deklaratsiya qoidalari inobatga olingan. Masalan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining II bo'limi shaxsning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik huquqlarini o'z ichiga olgan. Buni biz alohida ta'kidlab o'tishimizning asosiy sababi davlatimizda Konstitutsiya asosiy qomusimiz sanalib, boshqa hujjatlarga asos qilib qo'llanishidir. Ya'ni bundan kelib chiqadiki, yurtimizdagi olib borilayotgan barcha islohotlar va qonunlar inson huquqlarini himoya qilish va ularni mustahkamlash maqsadida olib borilad.[2] Inson huquq va erkinliklarining xalqaro deklaratsiya va milliy qonunchiligimizda mustahkamlanib qo'yilishiga qaramay, ularning buzilishi bilan bog'liq holatlar, afsuski, jamiyatimizda haligacha uchramoqda. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining VII bobi "Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar" deb nomlangan bo'lib, u fuqarolarning huquqlarini buzish, uning huquqiy oqibatlari va ularga qo'llaniladigan javobgarlikni o'z ichiga oladi. Bu haqida O'zbekiston Respublikasi Oliy MajlisQonunchilik palatasi deputati Sherzod To'xtashev Konstitutsiyamizda inson manfaati har narsadan ustun qo'yilishi hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish davlatning konstitutsiyaviy majburiyati sifatida belgilanganligini aytib o'tgan edi. Jinoyat Kodeksi 141-moddasiga binoan, fuqarolarning teng huquqligini buzish, ya'ni fuqarolarning millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi yoki mavqeyiga va shuningdek e'tiqodiga qarab fuqarolarning huquqlarini bevosita yoki bilvosita buzish yoki cheklash yoxud ularga bevosita yoki bilvosita afzalliklar berish jinoyat sifatida qaralishi aytilgan. Shuningdek bu jinoyatni sodir etish bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoxud uch yuz soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanishi nazarda tutiladi. Bu jinoiy harakat uchun ma'muriy javobgarlikning yo'qligi va sodir etilishi bilan jinoyat hisoblanishi –uning og'ir jinoyat ekanligidan dalolat beradi. Bu jinoyatning subyekti sifatida har qanday 16 yoshli aqli raso ismoniy shaxs bo'lishi mumkin. Ba'zi hollarda bu jinoyat mansabdor shaxslar tarafidan ham sodir etilishi mumkin. Masalan ishga olish jarayonida ijtimoiy kelib chiqishiga qarab afzalliklar berilishi yoki cheklash kabi harakatlar uchraydi. Bunday hollarda jazo tayinlash mansab vakilligini suiste'mol qilish jinoyati bilan birgalikda kvallifikatsiya qilinadi. Agar ushbu jinoyat zo'rlik ishlatish, ya'ni kaltaklash, badangayengil yoki og'ir shikast yetkazish orqali sodir etilsa —uch yuz soatdan uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish yoxud bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoki uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.[3]

Endi yuqoridagi moddadagi fuqarolarning huquqlarini bevosita yoki bilvosita buzish yoki cheklash, bevosita yoki bilvosita afzalliklar berish atamalari ma'nosiga chuqurroq nazar tashlasak:Bu jinoyat tarixiy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, biologik yoki tabiiy belgilariga qarab unga qonuniy huquq yoki manfaatlarini bajarish imkoniyatini taqdim etmaslik yoki ularni

[1] Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT Bosh Assambleyasining 217 A (III) rezolyutsiyasi bilan 1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan.

[2] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 30.042023 https://lex.uz/docs/-6445145

[3] O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi 22.09.1994 https://lex.uz/mact/-111453

amalga oshirishga to‘sqinlik qilish tarzida to‘g‘ri qasd shaklida sodir etilishida ko‘rinadi. [4]O‘zbekistonRespublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasiga muvofiq, har kim o‘z shaxsiy va oilaviy siriga ega bo‘lish huquqiga ega hisoblanadi.

Bundan tashqari O‘zbekiston Respublikasi “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida“gi Qonunining 13-moddasiga binoan jismoniy shaxslarga taalluqli shaxsiy ma’lumotlar maxfiy axborot toifasiga kirishi va jismoniy shaxsning roziligisiz uning shaxsiy hayotiga taalluqli axborotni, shaxsiy hayotiga taalluqli sirini, yozishmalar, telefondagi so‘zlashuvlar, pochta, telegraf va boshqa muloqot sirlarini buzuvchi axborotni to‘plashga, saqlashga, qayta ishlashga, tarqatishga va undan foydalanishga yo‘l qo‘yilmasligi ta’kidlangan. [5]Agar kimdir ushbu ma’lumotlarni shaxsning roziligisiz qonunga xilof ravishda yig‘sa yoki tarqatish bilan shug‘ullansa, Jinoyat Kodeksi 141(1)-moddasiga muvofiq bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz soatgacha majburiy jamoat ishlari bilan jazolanashi nazarda tutilgan. Shaxsning shaxsiy yoki oilaviy ma’lumotlarni yig‘ish –bu muayyan shaxsni kuzatish, suratga olish yoki surishtirish orqali va o‘sha ma’lumotlarga ega shaxs tarafidan egasining roziligisiz ommaviy axborot vositalarida chop etish yoxud internet orqali oshkor qilish yo‘li bilan sodir etiladi.Bu jinoyatning o‘ziga xos belgisi sifatida ma’muriy preyuditsiyasi nazarda tutiladi. Misol uchun bu harakat birinchi marta sodir etilsa, O‘zbekiston Respublikasi “Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risida“gi kodeksi 46-moddasiga muvofiq tartibga solinadi. Unga ko‘ra:Tibbiy yoki tijorat sirlarni, yozishma xabarlar va xabarlar, bank operatsiyalar, notarial harakatlar va jamiyat sirlari, shuningdek fuqaroga, uning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga moddiy va ma’naviy zarar yetkazishi mumkin bo‘lgan ma’lumotlarni oshkor qilish —fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining ikkidan bir qismidan ikki baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa —ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘lishi aytilgan. [6]Agar ushbu holat bir yil ichida yana takrorlansa, jinoiy harakat sifatida tan olinadi va jinoiy javobgarlikka tortiladi.Agar 141 (1)-modda 1-bo‘limida ko‘rsatilgan harakatlar:a)og‘ir oqibatlarga olib kelsa;b)g‘arazli niyatlarda sodir etilgan bo‘lsa;c)xavfli retsidivist tomonidan sodir etilgan bo‘lsa; bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz soatdan uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.Huquqshunos olim M.X.Rustamboyev shuni aytadiki: “Og‘ir oqibatlar ostida jabrlanuvchiga jiddiy ma’naviy zarar yetkazilishi, oilaning ajralishi, uning sog‘lig‘ining buzilishini tushunish lozim. Oqibatda har bir holatda sud tomonidan baholanishi lozim“.Hozirgi vaqtda inson huquqlarining buzilishini kamaytirish va ularning oldini olish bo‘yicha yurtimizda islohatlar amalga oshirilmoqda. Xususan 2020-yili 22-avgustda “Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida“gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni qabul qilindi. Mazkur farmonda inson huquqlari xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka joriy etish va inson huquqlarini himoya qilish maqsadida xalqaro hamkorlik aloqalarini faollashtirish kabi dolzarb muammolarni o‘z ichiga oladi. Shuningdek ushu hujjatda inson huquqlarini himoya qilishda xizmat qilgan shaxslar uchun “Inson huquqlari himoyasi uchun” ko‘krak nishonini ta’sis etish, inson huquqlari bo‘yicha Samarqand forumini o‘tkazish kabi maqsadlar ham belgilab o‘tilgan edi. Shuni ham aytib o‘tish joizki, bu Farmonda inson huquqlari sohasidagi taraqqiyotlar, ya’ni sudlarda ishlarni ko‘rib chiqishda adolatni, ochiqlik va shaffoflikni ta’minlash uchun

[4] Rustamboev.M.X O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksiga sharx. Maxsus qism. - Toshkent: "Adolat" 2016 -960b

[5] " Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni 2002-yil 12-dekabr,439-II-son https://lex.uz/acts/-52268

[6] O‘zbekiston Respublikasining "Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi" 22.09.1994 https://lex.uz/acts/-97664

“Elektron odil sudlov” tizimi joriy etilganligi, fuqarolarga bepul huquqiy maslahatlar xizmatini ko‘rsatuvchi “Madad” nodavlat notijorat tashkilotini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha chora-tadbirlar qabul qilinganligi va Qoraqalpog‘iston Respublikasining Jasliq qo‘rg‘onida joylashgan ixtisoslashtirilgan jazoni ijro etish koloniyasining yopilishihaqida ham aytib o‘tilgan. [7]O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari sifatida O‘zbekiston Respublikasi prokuratura organlari, ichki ishlar organlari, adliya organlari, advokatura, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalari va Virtual qabulxonalari faoliyat olib bormoqda. Asosan bu mexanizmlar ichida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonalari va Virtual qabulxonalari samaraligi haqida alohida aytib o‘tish lozim, sababi bu mexanizm davlat organlari va aholi o‘rtasida ochiqdan-ochiq muloqotni yo‘lga qo‘yish orqali inson huquqlarining buzilishini ma’lum darajada kamaytirdi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Inson huquqlari va erkinliklari barcha davlat normativ huquqiy hujjatlarida mustahkamlanib qo‘yilishiga qaramay, ularning tartibga solinishi, himoya qilinish usuli va qaysi davlat organlari tomonidan himoya qilinishi har bir davlatda turlicha aks etadi. Xususan Germaniya Federativ Respublikasida ham inson huquqlari va erkinliklari oliy qadriyat sifatida belgilangan bo‘lib, shaxsning qadr-qimmati, tenglik va erkinlikka qarshi qaratilgan har qanday harakat jinoyat sifatida qaraladi. Bu jinoiy harakatlar Germaniya Federativ Respublikasi Jinoyat Kodeksi (Strafgesetzbuch) bilan tartibga solinadi va jazo tayinlanadi. Jazo tayinlashda real zarar, ijtimoiy xavflilik darajasining hisobga olinishi Germaniya Federativ Respublikasi va O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligining o‘xshash taraflaridir. Germaniyada mansabdor shaxslar tomonidan sodir etilgan inson huquqlarini buzish harakati uchun javobgarlik choralari kuchaytirilganligini ham aytib o‘tish lozim. [8]

Inson huquqlarining himoya qilinishi faqat xalqaro hujjatlar yoki normativ-huquqiy hujjatlarda mustahkamlanib qolmasdan, shu turdagi jinoyatlar bo‘yicha profilaktik ishlar ham olib borilishi lozim. Bundan tashqari jinoyat kodeksidagi sanksiyalar miqdorlarini oshirish va fuqarolarda huquqiy ong va madaniyatni rivojlantirish ushbu jinoyatlarning kamayishiga ma’lum darajada hissa qo‘shishi mumkin. Bunda huquqiy ongni va madaniyatni oshirish haqida aytishimning sabablaridanbiri, agar inson o‘z huquqlarini va ularni qanday usullar orqali himoya qilish, ya’ni huquqlari buzilgan sharoitda qayerga murojaat qilishni bilsa, bu jinoyatlarning oldini olishga katta qadam demakdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inson huquqlarini himoya qilish xalqaro huquqdagi ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Inson huquqlarining himoya qilinishi faqat xalqaro hujjatlar yoki normativ-huquqiy hujjatlarda mustahkamlanib qolmasdan, shu turdagi jinoyatlar bo‘yicha profilaktik ishlar ham olib borilishi lozim. Bundan tashqari jinoyat kodeksidagi sanksiyalar miqdorlarini oshirish va fuqarolarda huquqiy ong va madaniyatni rivojlantirish ushbu jinoyatlarning kamayishiga ma’lum darajada hissa qo‘shishi mumkin. Bunda huquqiy ongni va madaniyatni oshirish haqida aytishimning sabablaridan biri, agar inson o‘z huquqlarini va ularni qanday usullar orqali himoya qilish, ya’ni huquqlari buzilgan sharoitda qayerga murojaat qilishni bilsa, bu jinoyatlarning oldini olishga katta qadam demakdir. Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo‘lsak, shaxslarning teng huquqliligi ularning konstitutsiyaviy huquqidir va shaxsning har qanday holatiga qaramasdan qonun oldida tengdir. Agarda, fuqarolarning teng huquqliligini ta’minlash qoidalariga amal qilinmasa jinoiy-huquqiy javobgarlikni keltirib

[7] "Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni 22.06.2020 yildagi PF-6012 son https://lex.uz/uz/docs/-4872355

[8] German Criminal Code internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html https://www.gesetze-i

chiqaradi. Shuni ta'kidlab o'tishimiz joiz, inson huquq va erkinliklari nafaqat O'zbekistonda, butun dunyoda eng oliy qadriyat sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yangi Tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT Bosh Assambleyasining 217 A (III) rezolyutsiyasi bilan 1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan.
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi 22.09.1994 https://lex.uz/mact/-111453
4. Rustamboev.M.X O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksiga sharx. Maxsus qism. - Toshkent: "Adolat" 2016 -960b
5. " Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni 2002-yil 12-dekabr,439-II-son https://lex.uz/acts/-52268
6. O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi" 22.09.1994 https://lex.uz/acts/-97664
7. "Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni 22.06.2020 yildagi PF-6012 son https://lex.uz/uz/docs/-4872355
8. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt. 26-moddasi. https://lex.uz/docs/-2640479